

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 101.1:316

DOI <https://doi.org/10.24195/spj2310-2896.2019.3.3>**Гансова Емма Августівна**

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії, соціології, менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена значенню філософської методології для здійснення соціальної політики. Автор показує, яким чином утворюються певні моделі соціальної політики. Особливістю філософського мислення є здатність знаходити спільні для різних речей, явищ риси, ознаки, які дають змогу зрозуміти сутність об'єкта дослідження. Філософія, таким чином, пропонує певну логіку не тільки для наукових досліджень, але й для повсякденної діяльності. В останньому випадку, як правило, це результат вже набутого досвіду. Головна мета дослідження – це звернути увагу на роль системної теорії, структурного функціоналізму та діалектики не тільки для наукової діяльності, але й для повсякденної. Повсякденна діяльність за своїм змістом залежить від тих норм та цінностей, які свідомо чи несвідомо впливають на поведінку актора. Соціальна політика держави – це її функції у сферах охорони здоров'я, освіти, соціальної безпеки. Саме тому вона має відповідати головним потребам особистості, яка є представником певних соціальних груп – професійних, етнонаціональних, вікових, гендерних. Соціальна політика є також елементом управління. Автор вважає, що політика – такий вид діяльності, який безумовно пов'язаний з інтересами, на відміну від адміністративного управління або наукової діяльності, особливість яких полягає в необхідності бути «вільними» від цінностей суб'єктів. Таким чином, соціальна політика поєднує два протилежних принципи, а саме: «свободу від цінностей» та ціннісну складову частину. Методологічне значення класифікації потреб для соціальної політики полягає в тому, що залежно від пріоритетності для держави певних потреб держава обирає ліберальну, консервативну або соціал-демократичну модель. Цей принцип впливає й на такі показники, як рівень бідності та безробіття. У практиці соціального управління наукова методологія представлена різноманітними науковими школами, в рамках яких розгортаються основні дослідницькі традиції, що пропонують суспільству та управлінню різні науково-практичні парадигми.

Ключові слова: методологія, соціальна політика, система, право, демократія, модель, цінності.

Вступ. Проблема соціальної політики стосується буденної, повсякденної життєдіяльності людини. Саме це відрізняє останню від інших видів політики. Соціальна політика залежить не тільки від держави, але й від активності пересічних громадян. Саме їх активність впливає на вибір моделі соціальної політики держави.

Соціальна політика – це управління соціальним розвитком у соціальній сфері. Соціальними є сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та безпеки.

Мета та завдання. Метою статті є розгляд філософської методології для здійснення соціальної політики.

Результати. Теоретико-практичний зміст поняття «соціальний» полягає в особливому засобі його вживання. Найчастіше він застосовується для того, щоб позначити місце та функції певного феномена в системі суспільства. На відміну від категорій економіки, поняття «соціальний» передбачає нематеріальні фактори існування особистості, які пов'язані з особливостями

суспільних культурних відносин, цінностей та норм культури, відносин між державою та особистістю.

Особливістю філософського мислення є здатність знаходити спільні для різних речей, явищ риси, ознаки, які дають змогу зрозуміти сутність об'єкта дослідження. Філософія, таким чином, пропонує певну логіку не тільки для наукових досліджень, але й для повсякденної діяльності. В останньому випадку, як правило, це результат вже набутого досвіду.

Бачення суспільного системоутворення істотно залежить від ідеології. Основу головних моделей політики нині вбачають не лише в економічному факторі. Крім того, рівень економічного розвитку залежить від тої моделі, на яку орієнтується інститут влади. Це – ліберально-демократична, консервативна та соціал-демократична моделі. Кожна з них як системоутворюючий елемент має той чи інший вид прав людини, а саме: політичні, громадянські або соціальні права. Права людини, на думку Ж. Руссо, є результатом «суспільного договору» між державою та громадянським суспільством. Громадянські, політичні, економічні, соціальні права людини мають стати головним змістом політичної діяльності держави. Завдання громадянського суспільства – здійснювати контроль за їх дотриманням органами влади. Але в Україні цей контроль не здійснюється повною мірою. Це пояснюється недостатньою активністю громадян, які зайняті боротьбою за своє матеріальне існування.

Статистика кількості бідних та безробітних громадян зумовлена тими видами прав людини, які державна влада вважає найбільш важливими. Тому доцільно із точки зору визначення ефективності політики розглянути такі моделі, як ліберальна, консервативна та соціал-демократична.

Правова база ліберальної демократії зосереджена на громадянських правах, зокрема на принципі рівноправності громадян незалежно від расових, етнічних, статевих та інших ознак. Системоутворююча роль цього виду права дає змогу соціальні та економічні права «перекладати» на громадські організації. Наслідком цієї політики є 11% бідних та 4% безробітних.

Системоутворюючу функцію консервативної моделі утворює податкова політика держави. Через гнучку податкову політику здійснюється перерозподіл доходів. Тому майнова нерівність вигідна державі. Кількість бідних та безробітних однакова і дорівнює 10%.

Соціал-демократична модель характерна для скандинавських країн. Соціалістична ідеологія залишається вірною своїм головним принципам: рівності доходів, централізованій системі управління, державним соціальним гарантіям. Певним результатом цієї політики є 0,1% тих, хто знаходиться за межею бідності, та 4% безробітних.

Системний підхід ми знаходимо й у політиці соціальної безпеки. Мета соціальної безпеки залежить від того, джерелом яких соціальних загроз є держава. Це може бути загроза матеріальному добробуту громадян, їхній свободі, соціальній захищеності. У сучасному демократичному суспільстві є дві моделі, які отримали назви «Держава загального добробуту» та «Соціальна держава».

У «Державі загального добробуту» системоутворюючим фактором є рівень доходів громадян. Тому завданням державної соціальної політики є максимальний перерозподіл прибутків.

«Соціальна держава» має за мету стимулювати активність громадян. Елементами системи соціальної держави є приватна власність, соціальний захист вразливих груп населення, залишковий принцип фінансування.

Нині українська держава визначила системоутворюючим елементом захист головних прав та свобод громадянина (ст. 3 Конституції України). Це – життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість, безпека. Згідно з цими принципами, людина як громадянин виконує системоутворюючу роль.

Таким чином, спираючись на системне бачення об'єкта, суб'єкт управління формує стратегію управлінської діяльності.

Приклади застосування системної методології ми знаходимо також у сфері освіти. Система в цьому випадку має такі елементи: викладач, студент або учень, дисципліна, яка є об'єктом

вивчення, методи викладання та контролю. Останні залежать від моделі навчання, обраної викладачем. Системоутворюючу функцію може виконувати один із цих елементів.

Якщо ми звернемося до вітчизняного досвіду, то системоутворююча роль найчастіше належить викладачеві.

Модель освітянської діяльності у вищих закладах Європи виглядає інакше. Системоутворюючу функцію виконує студент. Саме він (вона) обирає професора та дисципліни. Викладач пропонує тему та проблеми. Студенти утворюють групи, в яких обговорюють проблему. Вони самостійно знаходять необхідну інформацію, використовуючи інтернет або відповідну літературу.

Таким чином, системна методологія має свої переваги. Але необхідно вказати й на недоліки. Система передбачає цілісність, стабільність й не враховує зовнішнього втручання чи впливу середовища.

Інша концепція, яка виконує роль методології, – це структурний функціоналізм. Роль функції належить елементу, який «працює» на мету організації. У контексті методології виникає проблема, які засоби впливу варто застосовувати щодо учнів, студентів або рядових співробітників, щоб заохотити їх ефективно функціонувати.

Для цього треба засоби впливу спрямувати на головні механізми людської поведінки, а саме на потреби, інтереси, цінності. Функція стимулів полягає в їх спрямованості на задоволення фізіологічних, екзистенціальних, соціальних потреб.

Методологічне значення класифікації потреб для соціальної політики полягає в тому, що залежно від пріоритетності для держави певних потреб держава обирає ліберальну, консервативну або соціал-демократичну модель. Цей принцип впливає й на такі показники, як рівень бідності та безробіття.

Частіше за все згадують матеріальні стимули – премії, зростаючу заробітну платню, стипендії. Але досвід показує, що актор сприймає ці стимули як засіб задоволення тільки матеріальних потреб.

Іншим фактором стимулювання менеджмент вважає кар'єру. Цей вид стимулювання дає змогу задовольнити одночасно потреби та інтереси, які мають комплексний характер. Кар'єрне зростання підвищує рівень самовпевненості, самооцінки. Цей вид стимулювання змушує вдосконалювати професійні якості, відкриває перспективу.

На відміну від системи, структура має вертикальну та горизонтальну спрямованість.

Соціальна структура в теоретичному аспекті – це сукупність та співвідношення різних груп, які можуть бути виділені за певними ознаками. За ознакою розподілу праці соціологи виокремлюють професійні групи. До соціально-демографічних зараховують групи за віком, статтю, місцем проживання. Види освіти також стають підставою для виділення відповідних груп. За соціально-економічними ознаками групи виділяють на підставі розміру доходу та місцем у структурі зайнятості.

Структурно-функціональна методологія дає змогу зрозуміти підстави соціальної мобільності. На відміну від системної методології, в цьому випадку переміщення громадян пов'язують з економічними, культурними, соціальними факторами та наслідками.

Об'єктом соціальної політики є також девіантні групи (засуджені, наркозалежні, алкоголіки). Група, чисельність якої зростає, – інваліди. Військові конфлікти, соціально-економічні негаразди спричинили появу групи біженців.

Не заглиблюючись у теорію та історію класів, треба зауважити, що при всіх змінах у політичній науці розуміння ознак класу збігається загалом у різних представників різних шкіл та напрямів.

Варто підкреслити такі класові ознаки: ставлення групи до власності, місце в суспільному розподілі праці, джерело й розмір прибутку, місце групи у структурі влади.

Нині категорія «клас» набула нової актуальності. Це зумовлено появою середнього класу в структурі розвинутих країн. Ця група стала невід'ємним елементом постіндустріального суспільства. Сучасні ідеологи середнього класу пов'язують його появу з освітніми ознаками,

зростанням ролі інформації та управлінської діяльності. Розмір цієї групи є показником стабільності, добробуту, відкритості суспільства. Умовою існування середнього класу є така структура економіки, яка передбачає сферу послуг, інформатики, управління. Його доля у структурі США дорівнює 80%.

У контексті структурно-функціональної методології середній клас впливає на вікові та професійні групи. Молодь в Україні, отримуючи вищу освіту, поповнює лави працюючих у соціальній сфері, а саме в соціальних галузях – освіта, охорона здоров'я, менеджмент.

Разом зі зменшенням обсягу та модернізацією промисловості зменшується розмір та, відповідно, вплив робочого класу. Сучасна ідеологія українського суспільства втрачає класовий характер. Дедалі більше функцій виконують ідеологія та цінності, пов'язані з правами людини.

Ще однією загальнонауковою методологією є діалектика. Це приклад застосування класичної філософії як методології. Закони та категорії філософії утворюють логіку інтерпретації причин та сутності соціальних явищ.

Закон єдності та боротьби протилежностей є методологією формування доходів. Одна з характеристик цієї сфери фіксує рівномірність або нерівномірність їхнього розподілу. Нерівномірність доходів стає джерелом податкової політики, сутність якої полягає в залежності розміру податків від розміру доходів. Держава таким чином здійснює рух грошей від забезпечених прошарків до найменш забезпечених.

Закон єдності та боротьби протилежностей у системі освіти виглядає як закон взаємодії учнів та викладачів. Важливо, щоб ці протилежності не ставали протиріччями. Саме ці протилежності спонукають до появи в студентів нових знань, нової інформації.

Певне значення має також методика викладання. Завдання викладача – показати можливості застосування цієї інформації в майбутній діяльності учнів або студентів.

У сфері освіти неважко побачити і прояви закону переходу кількісних змін в якісні. На рівні середньої освіти актор набуває основи гуманітарних, природничих, математичних наук. Вища освіта – це вже якісно новий рівень, який дає змогу студентові в майбутньому зайняти певні позицію та статус. Є різниця між цими категоріями. Позиція – це місце у професійній структурі, тоді як статус – це оцінка, яку надають керівники, громадськість особі, що виконує певну функцію.

Перетворення знань на практичну професійну діяльність потребує спеціальної методики.

Вища професійна освіта – це якісно новий рівень. Після переходу до нього особа може вже свідомо підготуватись до майбутньої професійної діяльності.

Закон заперечення вимагає свідомого ставлення до минулого. У цьому контексті багато прикладів ми можемо знайти, аналізуючи різні галузі соціальної політики. Ще в XIX ст. соціологи розуміли під культурою бідності певний стиль життя. Бідні не поділяють суспільних цінностей, мають низький рівень організації. В їхній свідомості домінують почуття залежності від інститутів влади держави. За статистикою, в Україні 30% бідних та 11% безробітних. Причину такого становища варто вбачати не лише у сфері економіки. Український політикум досить не визначився стосовно моделі соціальної політики.

Що стосується населення, пересічних громадян, в їхній свідомості досі живе «пострадянський синдром» залежності від влади. Наслідком такої суспільної свідомості є недовіра навіть до тих, кого вони обирають. Тільки 8% громадян є членами громадських організацій. Методологічне значення для здійснення державної соціальної політики має соціологічна наука. Емпіричні дослідження (опитування, спостереження) повинні мати теоретичне підґрунтя. Соціологічні теорії класиків цієї науки (М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса та інших) необхідні для визначення цілей дослідження, інтерпретації результатів, оновлення та доповнення фундаментальних теорій та категорій. Так, відомими принципами здійснення наукових досліджень є «свобода від цінностей та «відношення до цінностей» (М. Вебер), класифікація видів поведінки, яка, за визначенням М. Вебера, може бути цілеспрямованою, ціннісно спрямованою, традиційною та афективною.

Е. Дюркгейм пропонує також певні види поведінки та розуміння «факту» в соціології. Він називає такі види поведінки: цілераціональна, ціннісно-раціональна, традиційна та аномія.

Ця класифікація важлива для здійснення управління. У кожному процесі, який відбувається в суспільстві, присутні механізми, які отримали назву «механізми спрямованості поведінки». Наприклад, якщо ми маємо справу з поведінкою робітника, чиновника або учня, то в систему стимулювання треба включати визначення цілей, формування в підлеглих відповідальності за наслідки їхньої діяльності. Все це є системою цінностей, які варто враховувати в практиці роботи з підлеглими.

Іншим важливим методологічним принципом варто вважати розуміння поняття «факт». Фактом вчений називає явище, яке приваблює до себе увагу більшості людей та має наслідки, що впливають на суспільну думку. Саме факти стають об'єктом соціологічних досліджень.

Т. Парсонс приніс у соціологічну науку поняття «соціальна дія». Ця категорія має глибокий зміст. Дія, яка спрямована на іншу особу, містить у своїй структурі систему цінностей, мотивів, інтересів, потреб, відповідальності. Все це варто враховувати в практиці людських взаємовідносин.

Висновки. Таким чином, у практиці соціального управління наукова методологія представлена різноманітними науковими школами, в рамках яких розгортаються основні дослідницькі традиції, що пропонують суспільству та управлінню різні науково-практичні парадигми.

Значення методології для управління полягає в тому, що суб'єкт управлінської діяльності свідомо застосовує ту чи іншу методологію. Але це потребує спеціальної підготовки майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Князева Е. Законы эволюции и самоорганизации. Москва : Наука, 1994.
2. Скуратівський В. Соціальна політика. Київ : УАДУ, 1997.
3. Теория и методика социальной работы / Под ред Жукова В.И. Москва, 1994.
4. Ивакин А.А. Диалектика как ценность и самоценность. *Актуальні проблеми політики* : збірник наукових праць. 2008. Вип. 40.
5. Психологія масової політичної свідомості та поведінки. Київ : Основи, 1997.
6. Новіков В. Потенціал стабільної соціальної політики. *Україна: аспекти праці*. 1999. № 1.
7. Наумова Н.Ф. Социальная политика. в условиях запаздывающей модернизации. *Социологический журнал*. 1994. № 1.
8. Тернер Дж. Структура социологической теории. Москва : Прогресс, 1985.
9. Энциклопедия социальной работы. Москва, 1994.
10. Україна. Людський розвиток. Звіт. Київ : ПРООН, 1999.

REFERENCES

1. Knyazeva E. Zakony evolyutsiyi i samoorhanizatsiyi. Moskva : Nauka. 1994.
2. Skurativskyy V. Sotsialna politika. Kyiv : UADU, 1997.
3. Teoriya i metodyka sotsialnoyi roboty / Pid red Zhukova V.I. Moskva, 1994
4. Ivakin A.A. Dialektyka yak tsinnist i samotsinnist. *Aktualni problemy polityky: zbirnyk naukovykh prats*. 2008. Vypusk 40.
5. Psykholohiya masovoyi Politychnoyi svidomosti ta povedinki. Kyiv : Osnovy, 1997.
6. Novikov V. Potentsial stabil'noyi sotsial'noyi polityky. *Ukrayina: aspekty pratsi*. 1999. № 1.
7. Naumova N.F. Sotsialna polityka. v umovakh zapiznyloyi modernizatsii. *Sotsiolohichne zhurnal*. 1994. № 1.
8. Turner Dzh. Struktura sotsiolohichnoyi teorii. Moskva : Progres, 1995.
9. Entsyklopediya sotsialnoyi roboty. Moskva, 1994.
10. Ukrayina. Lyudskyy rozvytok. Zvit. Kyiv : PROON, 1999.

Hansova Emma Augustivna

Doctor of Philosophy,

Professor of the Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-Cultural Activity
of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky”

26, Staroportofrankivska St., Odesa, Ukraine

PHILOSOPHICAL FOUNDATION OF SOCIAL POLITICAL RELATIONS

The article deals with the importance of philosophical methodology for the implementation of social policy. The author shows how certain models of social policy are formed. The peculiarity of philosophical thinking is the ability to find commonalities for different things, phenomena traits, signs that allow you to understand the essence of the object of study. Philosophy, therefore, offers some logic not only for scientific research but also for everyday activities. In the latter case, it is usually the result of experience already gained. The main purpose of the study is to pay attention to the role of system theory, structural functionalism and dialectics, not only for scientific activity but also for everyday activity. Everyday activity in its content depends on those norms and values that consciously or unconsciously influence the behavior of the actor. The social policy of the state is its functions in the spheres of health care, education, and social security. That is why it must meet the main needs of the individual who is representative of certain social groups – professional, ethno-national, age, gender. Social policy is also an element of governance. The author believes that politics is a kind of activity that is unconditionally related to interests, unlike administrative management, or scientific activity, the peculiarity of which is the need to be “free” from the values of the subjects. Thus, social policy combines two opposite principles, namely “freedom from values” and the value component. The methodological importance of classifying needs for social policy is that, depending on the priority for the state of certain needs, the state chooses a liberal, conservative or social-democratic model. This principle also affects indicators such as poverty and unemployment. In the practice of social management, the scientific methodology is represented by various scientific schools, within which basic research traditions are offered, which offer different scientific and practical paradigms to society and management.

Key words: methodology, social politics, system, law, democracy, model.